

Максим Яременко

«ПОСПОЛИТІ» В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ У XVIII СТ.: СЕЛЯНИ ЧИ МІЩАНИ?

Частина студентів Києво-Могилянської академії у документах XVIII ст. названа дітьми посполитих. Аналізуючи побутування цього терміну в Гетьманщині та детальніше вивчаючи студейські реєстри, автор робить припущення, що більшість посполитих вихованців належали до міщанства.

Ключові слова: Києво-Могилянська академія, студенти, селяни, міщани, посполиті, соціальні стани.

На сьогодні дослідникам відомі лише чотири більш-менш повні реєстри студентів Могилянських Атен за два століття функціонування. Два з них – це перелік імен та прізвищ/прізвищ. А от два інші – за 1736/1737 та 1737/1738 н. р. – надаються до глибшого аналізу, позаяк фіксують також станову належність, географічне походження, вік та характеристику успішності. До цих останніх списків і доводиться звертатися, якщо на меті дослідника підкріпити ті чи ті висновки відносно повними, а не уривчастими статистичними даними.

Попри унікальність зазначених переліків, що зафіксували всіх без винятку «студіозів» з різних станів та регіонів, вони не аналізувалися глибоко, себто ставали джерелом інформації, що «лежала на поверхні». Такий споживацький підхід до реєстрів не давав історикам зауважити багатьох деталей, що характеризували могилянське шкільництво загалом і того часу зокрема. Одне з дослідницьких завдань – прискіпливіше вивчення станового походження студентів. Історики обмежуються наголошенням (цілком справедливим) на всестановості навчального закладу. Однак доладніша стратифікація не проводилася, хоча й не є секретом, що один козак відрізнявся від іншого, міщанин від міщанина, а шляхтич від шляхтича тощо. Глибше вивчення станової належності є одним із кроків до кращого розуміння ролі Могилянських Атен, освітнього простору ранньомодерної України та освітніх стратегій ще традиційного українського соціуму.

Намагаючись далі з'ясувати, що за посполиті навчалися у Києві, я також звернуся до відомостей 1737 та 1738 рр. Обидва студентські реєстри були опубліковані ще на початку XX ст. Миколою Петровим. Однак їх порівняння з рукописними оригіналами засвідчує наявність окремих розбіжностей, що могли бути зумовлені як недоглядом того, хто копіював списки, публікатора, чи, зрештою, деякими відмінностями київських і

петербурзьких оригінальних примірників. Тут і далі інформація для аналізу студентського контингенту 1737–1738 рр. з двох реєстрів взята з відомих мені архівних манускриптів, а та, яку не вдалося віднайти (за 1737 р. та невеличку частину («школа» богослов'я) за 1738 р.) – із опублікованого збірника документів [1, с. 38–59, 61–88; 4, арк. 1–19 зв.; 5, арк. 1–4 зв. Аби не перевантажувати текст примітками, надалі не повторюватиму цього посилання у тих місцях, де аналізується інформація зі списків]. У відомостях цілком дисципліновано, на перший погляд, вказано та розділено за групами походження студентів: козаки, духовенство, міщани, посполиті тощо. На 1737 р. в академії студіювали 74, а 1738 р. – 80 синів посполитих з усієї України (див. таблицю 1). При цьому, майже третина тих, хто «заправлявся науками» у 1737 р. – від аналогії до філософії – наступного року залишила навчальний заклад.

Таблиця 1. Географія походження студентів із посполитих¹

Полк, регіон	Рік	
	1737 р.	1738 р.
Разом з Гетьманщини	27 (36,5%)	39 (48,8%)
Разом зі Слобожанщини	3 (4%)	2 (2,5%)
Разом із Речі Посполитої	44 (59,5%)	39 (48,8%)
Всього	74 (100%)	80 (100%)

Звісно, якщо врахувати, що цю групу представляли і мешканці підросійської України, і жителі її теренів у складі Речі Посполитої з незначною часткою вихідців із білоруських земель, то доведеться твердити про чисельно мізерне «делегування» дітей простолюду до Академії. Так, приміром, за ревізією 1723 р. лише у Гетьманщині налічувалося 131134 дворів посполитих, а на 1764 р., згідно з подушним переписом, при-

¹ Відсотки заокруглені, тому їхня сума на соті долі може перевищувати 100 %.

близно 515000 осіб чоловічої статі, що належали до цієї соціальної групи [2, с. 64; 8, с. 43, 46; 13, арк. 170–172]. Лише у трьох правобережних губерніях – Київській, Волинській та Подільській – на 1795 р. (коли маємо дані) було понад 1300000 осіб селян-чоловіків [12, с. 203], а до Києва приходив також простолюду з інших територій, зокрема – Галичини. Та чи слід вести мову саме про селян? Себто – чи згадані в академічній документації «посполиті» були селянами? Дати відповідь на це запитання можна, розглянувши, з одного боку, побутування цього терміну в Гетьманщині та, з іншого, проаналізувавши уважніше спудейські реєстри.

Інколи у дослідженнях замість окреслення «посполиті» послідовно вживають слово «селяни». До цієї взаємозаміни підштовхує, зокрема, іменування селян посполитими у документах XVII–XVIII ст. [див., наприклад: 14, с. 140]. Проте погодитися з таким автоматичним отождоженням остаточно не можна, адже посполиті проживали й у містах, а, з іншого боку, не всі мешканці села, що зазвичай об'єднуються категорією «селянство», належали до поспільства. Добре відомо, що у Гетьманщині, понадто другої половини XVII – першої третини XVIII ст., під узагальнене окреслення «посполиті» потрапляли всі представники некозацьких станів, тобто незобов'язана військовою службою людиність. Добре побутування цього терміну передане в справі Генеральної військової канцелярії (ГВК) 1749 р., яка виникла внаслідок реалізації вимоги канцелярії російського правителя (очолював Правління гетьманського уряду) поінформувати про порядок належності до міщанства в Малоросії. Виконуючи завдання, ГВК звернулася за відповіддю до полків, а ті, вочевидь, у сотенні канцелярії. Таким чином був зібраний матеріал про згаданий стан і до рук дослідників потрапили відповіді восьми полків. Цікаво, що Стародубська та почасти Чернігівська канцелярії, збираючи необхідну інформацію, контактували також із магістратами.

З Ніжина, який, до речі, мав магдебургію, тоді відповіли, що міщани – це вільні посполиті полкових і сотенних міст, разом з ремісниками, купцями та тими, хто обробляє землю. При цьому у документі зазначалося, що раніше у полкових ревізіях міщан записували саме як вільних посполитих, не виділяючи в окрему групу, «по видимому за непризнання того, що названі мешканина от вободного посполитого имеет разность». Схожу інформацію повідомили з Київського полку, віднісши до міщан усе вільне міське населення разом із землеробами та зазначивши, що у попередніх переписах в одних населених пунктах їх записували окремо, а в інших – як посполитих, іменуючи сільських обивателів, нато-

мість, підданими. Стародубська відповідь так само залучила до міщан «пашенне» населення. Лише з Лубенської полкової канцелярії повідомили, що міщанами слід вважати купців та ремісників без міського хліборобського населення. Показовою була інформація із сотень Чернігівського полку. Козацька адміністрація загалом переконувала, що у їхніх адміністративних одиницях міщан немає, зайвий раз ілюструючи, тим самим, боротьбу за їх підпорядкування своїй владі, що у XVIII ст. вдалося успішно зробити особливо у невеликих містечках. Так, менський сотник вважав, що до міщан слід відносити лише мешканців полкових населених пунктів, підпорядкованих магістратам, що мають відповідні привілеї. Жителі решти міст та містечок називатися ними не можуть. Натомість менські міщани, що за логікою сотника такими не були, наголошували, що вони не посполиті. Цікавою була відповідь із прикордонного Полтавського полку, локалізованого у степовій зоні, де, крім Полтави, не існувало економічно розвинутих міських центрів. З неї зрозуміло, що там міщан виділяли за майновою ознакою: так іменувалося багатше купецтво і ремісництво, а убогіші значилися посполитими чи цеховими [6, с. 86–90; 7, с. 335–336; 11, арк. 1–33; 21, с. 159–168].

Отож, як свідчить справа 1749 р., навіть на середину XVIII ст., на позначення міщан у Гетьманщині застосовувалося ширше окреслення «посполиті». Аби переконатися у достовірності наведеної у відповідях інформації, достатньо заглянути до подвірних полкових переписів, що перед цим проводилися у підросійській Україні. Так, у Миргороді, що перебував серед тих населених пунктів, які до середини XVIII ст. втратили магдебургію, некозацьке населення у ревізії 1723 р. позначалося як «люде посполитіе» і ділилося на групи за статками («можнійшіе», «середніе», «пішіе и весма знищалие») та належністю/неналежністю до того чи того власника [9, с. 180–186]. Аналогічна ситуація спостерігається у переписах кінця 1730-х рр., тобто часу, до якого належать аналізовані студентські списки. Для прикладу, у ревізії Решетилівки Полтавського полку 1737 р., звідки походив один із могилянських вихованців, міщанами названо лише двох осіб, які «бавилися» середнім купецьким промислом. Решту власників садиб віднесено до посполитих, хоча за вказівками документа (на кшталт: «Павло Тупкало швец») можна напевне твердити, що серед них були ремісники [17, арк. 267–273, 275]. У полковому магдебурзькому місті Козельці так само значилися, згідно з ревізією Київського полку 1737 р., лише посполиті, до яких віднесли і купців, і ремісників [18, арк. 26–34 зв.]. Схожа ситуація з відсутністю окремої групи міщан була й у ревізіях міських

населених пунктів інших полків Гетьманщини, а також Слобожанщини. Приміром, у Лебедині Сумського полку чи Валках Харківського, батьківщинах двох зі спудеїв, у переписі 1732 р. взагалі не згаданий такий соціальний стан [15, арк. 507–577; 16, арк. 1376–1522].

Із другої половини XVIII ст. також маємо достатньо реплік, що засвідчують боротьбу козацької адміністрації з міщанами та намагання останніх змінити станову належність. Виопукло весь клубок протиріч представлено у наказах від міст 1767 р., підготованих для Законодавчої комісії. Так, глухівські міщани вказували, від утисків козацькою адміністрацією частина міських громадян рятувалася, віддаючись «в протекцію разных господ, где и живут за ними, владеа при том гражданскими домами и пользуются тем же рукоделием, чем и при цеху самоскудные остальные художники себе содержат». Відтак, цілком логічно припустити, що такі особи, нещодавні міщани, починали іменуватися посполитими. Подібну кривду показували й полтавці, оповідаючи про перехід міських громадян в інші стани, при цьому «перебіжчики» «иние будучи в чинах и протекциях, а другие в владелцов, пользуются всеми теми промыслами и торгами, которие гражданству принадлежат, а гражданских повинностей не отбывают». Та навіть ті, хто залишався у міщанському стані, не мали «на себя никакого уважения, и по вшедшему здесь обикновению, от болшого до меншого, какових бы кто в своем поведении достоинств ни был, – все мы порицаемся мужиками и презираеми бываемо[...]». У погарському наказі про те саме сказано так само чітко: шляхта, козаки, навіть колишні міщани, що перейшли до їхніх лав, «урядников и мещан города Погару, мужиками и посполитими причитая в равенство з своими подданными, называют и порицают с немалым [...] безчестием и обидою[...]». Клопоталися про відмінність від посполитих також лубенські міщани, вказуючи, що «в число других посполитих взяти под ведение войскового скарбу» за Кирила Розумовського [10, с. 73, 93, 116–117, 130–131, 133, 141].

Детальніший аналіз та співставлення списків могилянських спудеїв за 1737–1738 рр. переконує, що точний, на перший погляд, поділ вихованців на посполитих та міщан насправді не відрізняється за чіткістю від загального для Гетьманщини ототожнення цих станів. Так, 15 хлопців з Гетьманщини і Речі Посполитої, які у реєстрі 1737 р. значилися посполитими, наступного року зафіксовані вже міщанськими дітьми, як-от Іван Симонович з Городища, Федір Топольницький, Леонтій Случинський і Микола Дудзінський з Любачева, Іван Смеречанський і Стефан Думанський із Жовкви, Федір Барвінський із Дрогобича, Марко Круліковський і Пав-

ло Ростовський із Меджибожа, Василь Хацинський із Товстого, Василь Кульбовський із Солодовця чи Солодковець, Іван Онискевич із Бару, Євстафій Назаревич із Києва, Григорій Максимович із Шептаків та Іван Салванський із Зінькова. Такі самі станові «мандри», забезпечені рукою укладача відомостей в Академії, маємо і серед міщан: для прикладу, їх представники з Києва Гаврило Вершницький та Тимофій Юшкевич/Юскевич у 1737 р., записані вже посполитими у 1738 р.

З огляду на сказане є всі підстави припустити, що принаймні частина окремо виділених у реєстрах посполитих належала до міщанства. Один із доказів на підтвердження цього можна відшукати у докладнішому вивченні їхнього географічного походження. Виявляється, що більшість з цієї категорії хлопців були не із сільських населених пунктів, а міст чи містечок. Зокрема, з Гетьманщини і Слобожанщини у 1737 р. вказали місцем походження великі, як на цей регіон, «столичні» населені (Глухів, Київ та полкові центри) 13, а у 1738 р. – 19 осіб. Містечка представляли 11 та 10 юнаків, а села тільки 6 та 12 хлопців відповідно. Схожа ситуація спостерігається щодо уродженців Речі Посполитої. Загалом, населені пункти міського типу у 1737 р. представляли 56 осіб із 74, а 1738 р. – 52 із 80 «посполитих» (див. таблицю 2).

Таблиця 2. Вихідці з міських та сільських населених пунктів

Регіон	Населений пункт	Рік	
		1737	1738
Гетьманщина та Слобожанщина	Київ	5	11
	Глухів	1	1
	Полковий центр	7	7
	Сотенний центр (містечко, «місто», «город»)	9	9
	Інші містечка	2	1
	Село («деревня»)	6	12
Річ Посполита	Воеводські та повітові центри	8	5
	«Містечко», «місто», «город»	24	18
	Село	12	16
Разом		74	80

Отож, за «посполитими»-міщучами у Київській академії не важко запідозрити представників міщанського стану. Наскільки ситуація 1737–1738 рр. характерна для XVIII ст. загалом? Адже відомо, що в аналізовані роки чисельність спудейства зменшилася через складні економічні умови, пов'язані з російсько-турецькою війною. Могилянський префект доносив у 1737 р. Київському митрополиту, що «оних же Киевской академии учеников прежде сего мимошедших

годов бывало по семи и по осмы сот. А и в ныншнем еще году собралось было всех студентов на шесть сот, но за утеснением кварталер, и за оскудением препитания, яко свободные суще, свободно мусили за нужду предреченную многии, и учение свое оставивши, от училищ устранились [...]» [1, с. 37].

Логічно припустити, що якраз найнужденніша частина студентів, до якої потенційно належали селянські сини, змушена була відмовитися від науки. Проте уважніше прочитання префектового донесення не дає підстав поспішати з такими висновками, адже у ньому сповіщається, що навчальний заклад полишили ті, хто винаймав житло і сам купував їжу. Під цей опис радше належить віднести «середній прошарок» студентів, зокрема – міщан, а не найубогіших, які мешкали в бурсі і не платили за житло, та й їжу часто не купували, а здобували іншими способами, наприклад, жебракуванням.

Спробувати з'ясувати типовість/нетиповість ситуації 1737–1738 рр. для XVIII ст. загалом можна іншим способом. Відсутність більш-менш повних пізніших списків усіх «академіків» частково компенсується переліками новопривбулих упродовж того чи іншого року до Академії та малолітніх хлопців, що мали складати присягу на вірність імператорському престолу. Їх реєстри повідомлялися у Київську губернську канцелярію. Приміром, із травня 1758 р. по квітень 1759 р. в Академії таких виявилось 170 осіб, з них 144 з Гетьманщини. Серед «малоросів» у чотирьох студентів не вказали стану належності, а соціальне походження одного не вдається встановити через пошкодження тексту після реставрації архівної справи. Із 139 осіб, про яких маємо інформацію, 27 вихованців походило з родин посполитих. Тільки восьмеро з них були сільськими уродженцями, решта представляли міста та містечка: 7 – Київ, 1 – Глухів, 2 – полкові центри, 8 – сотенні осередки та 1 – містечко Обухів. Із 26-ти «заграничних» студентів посполитими значилися 9, з них 5 – сільськими жителями, а 4 – міськими (один напевне походив із повітового центру). Загальна ж статистика засвідчує переважання мешканців міських населених пунктів над сільськими – майже 64% проти ледь більше 36% [19, арк. 1–7].

У ще одному подібному списку губернську канцелярію повідомляли, що «настоящаго 762 года по місяц май явилос в Академії Київской как вишедших из разних полских міст от находящейся тамо уніи и из других зарубешних націй, желающих православно в Києві обучатис, так и пришедших из разних малоросійских міст разних чинов людей и посполитих дітей, кої за отлучками також и за малолітством по нині присягі приводими небыли, с оних заграничних

двадцят, а малоросійских восідесят три, всего сто три». Гетьманщину у переліку представляло 13 посполитих. З них сільськими жителями вказані лише четверо, а решта – міськими: 3 киян, 1 уродженець Глухова, 2 вихованці із сотенних містечок та один із містечка Трипілля. Населені пункти, з яких прибули ще двоє хлопців, не вказані. Зі «студіозів», які представляли в Академії «Полску область», тоді мали складати присягу 8 посполитих: 2 мешканців села і 6 міщуків. Відтак, дані за цей рік також ілюструють переважання міських «посполитих» жителів (разом майже 62%) над сільськими (ледь більше 28,5%) [20, арк. 8–11].

Інший аргумент, який може засвідчити нормальність численнішого представництва в Києво-Могилянській Академії саме міщан, до яких слід долучити й згаданих у реєстрах посполитих із міста, а не селян, слід шукати у тогочасних європейських шкільних практиках та загалом у поширенні письменності серед різних груп обивателів. Так, добре відомо про переважання грамотності міського населення над сільським у ранньомодерній Європі [3, с. 269–268; 26, р. 21–22, 25]. Освіта, вища за елементарну, тут не була прерогативою селян, а «школи» відвідували переважно представники середніх та вищих станів. Приміром, на 1726 р. із 112 студентів єзуїтського колегіуму в Ніці, лише троє мали селянське походження, а от ремісниче – 24 особи. Решта «алюмнів» репрезентувала вищі за статусом родин [25, р. 50–51]. Аналогічно і західноєвропейські університети у XVIII ст. вважаються значно закритішими для широкого соціального представництва, ніж за епохи Ренесансу. Головний контингент їхніх вихованців становила буржуазія та заможні верстви [24, р. 320]. У ранньомодерній Польщі саме міщани складали помітне число учительських кадрів у школах усіх рівнів, а в деяких навчальних закладах, як-от академічних гімназіях Іданська та Торуня, відсоток учнів із міщанських родин сягав наприкінці XVI – на початку XVII ст. 90%. Щоправда, у другій половині XVII та XVIII ст. відсоток міщан, що навчалися, навпаки спав [23, с. 554–555]. Зрештою, не слід забувати, що представники традиційного соціуму усної комунікації, до якого належали українські селяни, повинні були мати вагомні стимули, аби витратити роки на здобуття науки у «латинських школах», адже в той час «навчання заради навчання» не мало сенсу. Однак якісь загальні спонуки для українського простолюду, надто сільського, не простежуються – можна припускати хіба суб'єктивні, індивідуальні причини для студій для кожного окремого представника нижчих сходинок соціальної ієрархічної драбини [22, с. 218–236].

Тож, як бачимо, припущення, що за більшістю «посполитих» студентів Києво-Могилянської академії з міст приховані саме міщани, відповідає і тогочасним українським звичаям взаємоза-

міни цих термінів, що простежується також в академічній документації, і загальноєвропейським практикам шкільництва та цілком придатне як адекватна гіпотеза.

- Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. – Отделение II (1721–1795 гг.). – Ч. 2. Приложение. – Т. I (1721–1750 гг.) // Со введением и примеч. Н. И. Петрова. – К.: Типогр. И. И. Чоколова, 1904. – XXI+508 с.
- Астряб М. Г. Население Малороссии по ревизиям 1729 и 1764 гг. / М. Г. Астряб // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – 1912. – Вып. 9. – С. 60–64.
- Берк П. Популярна культура в ранньомодерній Європі. / Пітер Берк ; [Пер. з англ. О. Гриценко, Т. Гарастович, Н. Гончаренко, А. Гриценко]. – К.: УЦКД, 2001. – 376 с. – *Переклад за вид. Burke P. Popular Culture in Early Modern Europe (Ashgate Publishing Ltd, 1999). - Вибрана бібліогр.: с. 307–343.* – ISBN 966-95394-7-1 (укр.).
- Институт Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 160. – Спр. 172. – Список студентів і викладачів Києво-Могилянської академії за 1736–1758 рр. – 584 арк.
- ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2937. – Частина списку учнів Київської академії, клас філософії і риторики, з відомостями про них (без початку і кінця) першої половини XVIII ст. – 4 арк.
- Кісіль І. Правове становище міщан Гетьманщини середини XVIII століття / Іван Кісіль // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2005. – Вип. 80–81. – С. 86–90. – *Бібліогр.: с. 90.*
- Клименко П. Місто й територія на Україні за Гетьманщини. (1654–1767 рр.) / Пилип Клименко // Записки історично-філологічного відділу УАН. – 1926. – Кн. VII–VIII. – С. 309–357. – *Бібліогр. в підрядк. прим.*
- Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760–1830 / Зенон Когут; [пер. з англ.]. – К.: Основи, 1996. – 317 с. – (Західна історіографія України, вип. 2). – *Переклад за вид. Kohut Z. E. Russian Centralism and Ukrainian Autonomy. Imperial Absorption of the Hetmanate 1760s–1830s (HUS, 1988).* – *Бібліогр.: с. 276–302.* – ISBN 966-500-065-9.
- Компут і ревзія Миргородського полку 1723 р. / Упор. та автор передмови Г. К. Швидько. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2004. – 335 с. – ISBN 966-8271-78-5.
- Наказы малороссийским депутатам 1767 года и акты о выборах депутатов в Комиссию сочинения уложения. – К., 1890. – IV+294 с.
- Окиншевич Л. Міщанство на Лівобережній Україні середини XVIII століття. Машинопис / Лев Окиншевич // ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 10150. – Арк. 1–33.
- Перковський А. Л. Етнічна і соціальна структура населення Правобережної України у XVIII ст. / Арнольд Леонідович Перковський // Історичні джерела та їх використання. – К., 1969. – Вип. 4. – С. 196–209. – *Бібліогр. в підрядк. прим.*
- Перковський А. Л. Народонаселення України в XVIII ст.: Дис. кандидата іст. наук ... / Арнольд Леонідович Перковський; *Інститут історії АН УРСР.* – К., 1968. – 244 арк. – *Бібліогр.: с. 232–241.*
- Ткаченко М. Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII–XVIII вв. – К.: ВУАН, 1931. – Т. 1. – Вип. 1. – 149 с. – *Бібліогр. в підрядк. прим.*
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 1725. – Оп. 1. – Спр. 22. – Перепис населення Харківського полку 1732 р. – 1552 арк.
- ЦДІАК України. – Ф. 380. – Оп. 2. – Спр. 7. – Перепис населення Сумського полку 1732 р. – 1658 арк.
- ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19317. – Ревізія Полтавського полку 1737 р. – 399 арк.
- ЦДІАКУ. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19373. – Ревізія Київського полку 1737 р. – 298 арк.
- ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 3258. – Справа про прийняття присяги Єлизаветі Петрівні студентами Київської академії та ін. вихідцями з Польщі. 1 квітня 1759 р. – 8 арк.
- ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 4021. – Справа про прийняття російського підданства священником м. Могилева Боровським М., ієромонахом Почаївського монастиря Іринеем та ін.; про прийняття присяги на вірність Петру Федоровичу студентами Київської академії та відомість про студентів Київської академії, які не прийняли присяги та ін. 26 січня – 14 травня 1762 р. – 29 арк.
- Шамрай Г. До історії лівобережних міст у половині XVIII в. / Г. Шамрай // Історично-географічний збірник. – 1928. – Т. 2. – С. 159–168. – *Бібліогр. в підрядк. прим.*
- Яременко М. Навчатися чи не навчатися? До питання про «освітні стратегії» посполитих Гетьманщини у XVIII ст. та пов'язану з ними соціальну мобільність / Максим Яременко // Соціум: Альманах соціальної історії. – 2008. – Вип. 8. – С. 218–236. – *Бібліогр. в підрядк. прим.*
- Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej / Maria Bogucka, Henryk Samsonowicz. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 1986. – 676 s. – *Bibliogr.: s. 589–647.* – ISBN 83-04-01701-6.
- Di Simone M. R. Admission / Maria Rosa di Simone // A History of the University in Europe / General ed. W. Rüegg. – Cambridge: University press, 1996. – Vol. II. Universities in Early Modern Europe (1500–1800) / Ed. H. de Ridder-Symoens. – P. 285–325. – *Select bibliogr.: p. 324–325.*
- Houston R. A. Literacy in Early Modern Europe: Culture and Education 1500–1800 / Robert Allan Houston. – London and New York: Longman, 1988. – 270 p. – *Bibliogr.: p. 235–262.* – ISBN 0-582-03080-3; ISBN 0-582-55266-4 (pbk.).
- Kaestle C. F. The History of Literacy and the History of Readers / Carl F. Kaestle // Review of Research in Education. – 1985. Vol. 12. – P. 11–53. – *Bibliogr.: p. 46–53.*

M. Yaremenko

«COMMONERS» («POSPOLYTI») IN THE KYIV-MOHYLA ACADEMY IN THE EIGHTEENTH CENTURY: PEASANTS OR PETTY BOURGEOISES?

A certain part of the Kyiv-Mohyla academy students were called commoner's sons in the documents of the eighteenth century. Drawing from a detailed analysis of the usage of the term «commoner» («pospolyti») in the Hetmanate and student's lists the author suggests that the majority of the commoners represented petty bourgeoisie.

Keywords: Kyiv-Mohyla academy, students, peasantry, petty bourgeoisie, commoners, social ranks.